

## **GAIDI NGA HA MVELEDZISO YA BINDU NA MUDISEDZI**

### **Nga ha Gaidi**

Gaidi i bveledzwa na u phadladzwa nga Khomishini ya Tshandukiso na Thandavhudzo kha u Maandafhadza Vharema kha zwa Ikonomi (Broad-Based Black Economic Empowerment Commission (“B-BBEE Commission”)) nga ndivho ya u netshedza ngeletshedzo malugana na uri Mveledziso ya Bindu na Vhadisedzi i itiwa nga ndila-de kha Khoudu dza B-BBEE dza Kushumele Kwavhudi (Dzikhoudu) dzo andadzawo u ya nga Mulayo wa B-BBEE.

### **Mveledziso ya Bindu na Mveledziso ya Vhadisedzi zwi amba mini?**

Mveledziso ya Bindu (Enterprise Development (ED)) na Mveledziso ya Vhadisedzi ndi tshiwe tsha zwithu zwiraru zwa ndeme zwa Garaṭa ya Zwikoro ya u Maandafhadza Vharema kha zwa Ikonomi (B-BBEE). Ndivho ndi u khwaṭhisedza u rengwa ha thundu na tshumelo dzapo, u khwinisa mbekanyamushumo dza mveledziso dza vhadisedzi vhapo na u engedzedza thikhedzo ya zwa masheleni kha zwiimiswa zwa vharema.

Ngaurolo, zwiimiswa zwo eliwaho (measured entity (ME)) zwi toḍiwa uri zwi swikelele 40% ya phoindi dzoṭhe ine ya vha fhasisa ha gumoṭhukhu dzo netshedzwaho dza u rengwa ha thundu na tshumelo kha mabindu ane a vha na tshiimo tsha Tshandukiso na Thandavhudzo kha u Maandafhadza Vharema kha zwa Ikonomi (40% ya phoindi dza 25), mveledziso ya vhadisedzi (40% ya phoindi dza 10) na mveledziso ya Bindu (40% ya phoindi 5).

Izwi zwi amba uri tshiimiswa tsho eliwaho tshi songo tsha ya kha vhuimo ha fhasi kha tshiimo tshatsho tsha u angaredza tsha B-BBEE, Zwi do toḍa uri hu swikelelwe phoindi dza 10 dza u rengwa ha thundu na tshumelo nga muvhuso kha mabindu ane a vha na tshiimo tsha Tshandukiso na Thandavhudzo kha u Maandafhadza Vharema kha zwa Ikonomi, phoindi 4 dza mveledziso ya vhadisedzi na phoindi 2 dza mveledziso ya bindu.

## Ndi nnyi ane a tea u vhuvelwa u bva kha Mveledziso ya Bindu na Vhaḁisedzi?

Mabindu Maḁuku a songo katelwaho (Exempted Micro-Enterprises (dziEME) (ane a vha na mbuelo ya ḁwaha ine ya vha fhasi ha R10mḁioni), na Mabindu Maḁuku ane o Tendelwaho (Qualifying Small Enterprises (dziQSE) (ane mbuelo yao ya ḁwaha ya vha vhukati ha R10 mḁioni na R50 mḁioni) ane gumoḁhukhu ya 51% yao a vha a vharema kana gumoḁhukhu ya 51% yao a vha a vhafumakadzi vha vharema a shumisa mulayo wa pfanelo dza u vouta kha bindu.

Zwiimiswa zwine zwa angaredza ( kuvhanganya mbuelo ya ḁwaha ya R50 mḁioni na u ya nḁha) zwi dovha hafhu zwa tea sa vhaḁaifa vha mveledziso ya bindu na vhaḁisedzi, tenda zwa vha zwo tea sa EME kana QSE musi zwi tshi thoma u topolwa malugana na thikhedzo ya mveledziso ya bindu na vhaḁisedzi kha nyimele ya u thoma. Tshiḁwe hafhu, tshiimiswa tsho eliwaho tshi tendelwa fhedzi u ḁanganedza tshiimiswa tshine tsha angaredza sa muḁaifa lwa miḁwaha miḁanu (5), hu si u fhira.

## Mveledziso ya Bindu na Vhaḁisedzi ndi mini?

Minisiḁa wa Vhubindudzi, Nḁowetshumo na Muḁaḁisano, o bvisa Khoudu dza Kushumele Kwavhuḁi dzo vhalaho, dzine dza katela Khoudu dza u angaredza, dzine dza shumiswa kha sekithara dzoḁhe dzine dza si vhe na khoudu yo tiwaho kana yo khetheaho dzo tendelwaho na u gazetiwana nga Minisiḁa, khathihi na Khoudu dza sekithara, dzine dza tea u shumiswa kha sekithara dzo teaho dze dza tendelwa kana u ḁanganedzwa sa vhuḁhaḁi, ndaka kana thundu, vhuendelamashango, vhuendedzi, nz.

Kha Khoudu iḁwe na iḁwe, hu na ndivho dzo teaho dze dza vhwana dza malugana na tshiimiswa tsho eliwaho u itela u dzi tevhedzela nga fhasi ha khethekanyo dza ED na SD dza garaḁa ya tshikoro ya mveledziso ya bindu na vhaḁisedzi. Thebuḁu i re afho i nweledza idzi ndivho u ya nga lushaka lwa Dzikhoudu:

Dzisekithara	Zwipiḁa	Bindu ḁa u angaredza	Bindu ḁiḁuku ḁine ḁa tea
Khoudu dza mabindu a u angaredza	Mveledziso ya Vhaḁisedzi	2% ya Mbuelo nga murahu ha Muthelo (NPAT)	1% ya NPAT
	Mveledziso ya Mabindu	1% ya NPAT	1% ya NPAT
Khoudu ya Sekithara ya Vhupileli	Mveledziso ya Vhaḁisedzi	1% ya NPAT	1% ya NPAT

	Mveledziso ya Mabindu	1% ya NPAT	1% ya NPAT
Khoudu ya Sekithara ya zwa Masheleni	Mveledziso ya Vhaḡisedzi	1% ya NPAT	1% ya NPAT
	Mveledziso ya Mabindu	1% ya NPAT	1% ya NPAT
Khoudu ya Sekithara ya ICT	Mveledziso ya Vhaḡisedzi	2% ya NPAT	2% ya NPAT
	Mveledziso ya Mabindu	3% ya NPAT	2% ya NPAT
Khoudu ya Sekithara ya Ndaka	Mveledziso ya Vhaḡisedzi	2% ya NPAT	1% ya NPAT
	Mveledziso ya Mabindu	1% ya NPAT	1% ya NPAT
Khoudu dza Sekithara ya zwa Vhulimi ya BEE (Agri-BEE)	Mveledziso ya Vhaḡisedzi	(3% ya NPAT ya ṅwaha wa 1 u swika kha ṅwaha wa vhu 4) Nga murahu ha afho 2% ya NPAT	1% ya NPAT
	Mveledziso ya Mabindu	1.5% ya NPAT	1.5% ya NPAT
Khoudu dza Sekithara ya zwa Vhufhaḡi	Mveledziso ya Vhaḡisedzi	<b>Vhorakoṅṅiraka</b> – 3% ya NPAT <b>BEPs</b> – 3% ya NPAT	<b>Vhorakoṅṅiraka</b> – 3% ya NPAT <b>BEPs</b> – 3% ya NPAT
	Mveledziso ya mabindu	<b>Vhorakoṅṅiraka</b> – Ann. CSC 400 (C) <b>dziBEP</b> – Ann. CSC 400 (C)	<b>Vhorakoṅṅiraka</b> – Ann. CSC 400 (C) <b>dziBEP</b> – Ann. CSC 400 (C)
Khoudu dza Sekithara ya Vhuendelamashango	Mveledziso ya Vhaḡisedzi	3 % ya NPAT	3 % ya NPAT
	Mveledziso ya Mabindu	0.5 % ya NPAT	0.5 % ya NPAT
Khoudu dza MAC	Mveledziso ya Vhaḡisedzi	2% ya NPAT	1% ya NPAT

	Mveledziso ya Mabindu	1% ya NPAT	1% ya NPAT
<b>Khoudu ya Sekithara ya Tshiendedzi (ndivho dzo vhewa dza sekithara thukhu inwe na inwe)</b>			
Khoudu ya Sekithara Thukhu ya Vhanameli vha Bisi	Mveledziso ya Mabindu	Bindu la u angaredza – 3% ya NPAT Bindu lituku line la tea – 3% ya NPAT	
Khoudu ya Sekithara Thukhu ya Tshumelo dza Dzikhoutshu	Mveledziso ya Mabindu	Bindu la u angaredza – 3% NPAT Bindu lituku line la tea – 3% NPAT	
Khoudu ya Sekithara Thukhu ya Ndowetshumo ya Thekhisi	Mveledziso ya Mabindu	1% ya vhashumi/3% ya NPAT Vhane vha dzithekhisi - 2% ya NPAT kana 0.3% ya Vhashumi	
Khoudu ya Sekithara Thukhu ya Vhuendedzi ha Mihwalo ha Badani	Mveledziso ya Mabindu	Bindu la u angaredza - 3% ya NPAT Bindu lituku line la tea - 2% ya NPAT	
Khoudu ya Sekithara Thukhu ya Muvhuso	Mveledziso ya Mabindu	DOT ya Lushaka na Vundu Ndivho ya miñwaha 3 –1% ya u shumisa masheleni nga ndila ine wa vhona ngayo Zwiimiswa zwa Muvhuso hu tshi katelwa dziSOE na Mazhendedzi Ndivho ya Miñwaha 3 ya Mazhendedzi – 3% ya NPAT kana 1 % ya u shumisa masheleni nga ndila ine wa vhona ngayo	
Khoudu ya Vhuendedzi ha Magini na Khoudu ya Sekithara Thukhu ya Tshumelo dza ndowetshumo	Mveledziso ya Bindu	Bindu la u angaredza - 3% ya NPAT Mabindu matuku ane a tea - 2% ya NPAT	
Khoudu ya Sekithara Thukhu ya u Rumela na u Tola thundu	Mveledziso ya Maindu	Bindu lituku Vhubindudzi kha mabindu a vharema –3% ya NPAT Vhubindudzi kha Mabindu a Vhafumakadzi1.5% ya NPAT Bindu lituku line la tea - 3% ya NPAT	

Khoutu ya Sekithara Thukhu ya Tshiporo	Mveledziso ya mabindu	Bindu Lıtuku - 3% ya NPAT Bindu Lıtuku line la tea - 1% ya NPAT
Khoutu Thukhu ya Mabupo Apo	Mveledziso ya Bindu	Bindu Lıtuku - 3% ya NPAT Bindu Lıtuku line la tea - 2% ya NPAT

Mutevhe wa Khoutu dzothe dzo anadzwaho kha gazete u a wanala kha webusaithi <https://www.bbbeeecommission.co.za/b-bbee-codes-of-good-practice/> arali vha tshi toda mañwe mafhungo.

### **Uri ri fhambanyisa hani vhaifa vha Mveledziso ya Mabindu na Mveledziso ya Vhadisedzi?**

Muifa wa SD ndi tshiimiswa tshine tsha vha tshipida tsha ndunzhendunzhe ya ndisedzo ya tshiimiswa tsho eliwaho (zvine zwa amba uri tshiimiswa tshine tsha vha muifa tsho ñwaliswa sa muisedzi kha dathabeisi ya vhadisedzi vha tshiimiswa tsho eliwaho), hone muifa wa ED a songo ñwaliswa kha dathabeisi ya vhadisedzi vha tshiimiswa tsho eliwaho.

Musi vha tshi toda u wana muifa wa SD, tshiimiswa tsho eliwaho tshi tea u lavhelesa kha ndunzhendunzhe ya ndisedzo yatsho, u wana dziEME na dziQSE dza vharema dzine dzi nga thusa na u bveledzisa, malugana na muifa wa ED, tshiimiswa tsho eliwaho tshi tea u wana tshiimiswa tshine tshi nga thusa na u tshi bveledzisa uri tshi kone u vha tshipida tsha ndunzhendunzhe ya ndisedzo yatsho.

Aya maitete a na mbuelo mbili dza tshiimiswa tsho eliwaho, dzine dza vha (i) u bveledzisa vhadisedzi vha re hone na vha tshifhinga tshi daho vha fhulufhedzeaho na (ii) u wana dziñwe mbuno dza u dadzisa musi vhapfumbudza vha tshi vha vhañetshedzi kana vhadisedzi. Izwi zwi dovha hafhu zwa thusa nga u shandukisa ndunzhendunzhe ya tshiimiswa tsho eliwaho na u tũtuwedza uri hu vhe na vhatu vhaswa vha dzhenaho.

Malugana na u wana muifa wa zwothe ED na SD, tshiimiswa tsho eliwaho tshi tea u sedzulusa na u wana thodea dza tshiimiswa tsha muifa na u dzhena kha Thendelano ya ED kana SD na tshiimiswa tshine tsha vha muifa tshine tsha sumbedza uri ndi thikhedzo ifhio ine ya do ñetshedzwa. Thendelano i tea u katela ndivho dzi pfeseseaho, u dzhenelela ha ndeme, zwisumbi zwa kushumele kwa ndeme na nzudzanyo pfufhi ya tshumiso na ndivho dzo sumbedzwaho zwavhuđi.

## **Ndi thuso ifhio ine tshiimiswa tsho eliwaho tshi nga i netshedza kha vhaifa vha ED na SD?**

Afho fhasi ndi tshakha dzo dowealeho dza thuso dzine dziME dzi nga netshedza kha Vhaifa vha ED na SD vho sumbedzwaho:

- (a) Thuso ya gavhelo
- (b) Tshinyalelo kana mbadelo dzo livhaho dzo itwaho nga ME yo imela tshiimiswa tshine tsha vha Muifa, sa tsumbo, u rengela Tshiimiswa tshine tsha vha Muifa khomphwutha.
- (c) Nyafhulelo nga ntha ha matshimbidzele a bindu o dowealeho.
- (d) Tshumelo dza phurofeshinala dzo netshedzwaho nga ME kha Tshiimiswa tsha Muifa hu si na mbadelo kana nga mahala.
- (e) Tshinyalelo kana mbadelo dzo itwaho nga ME ho imelwa Tshiimiswa tsha muifa, sa tsumbo, u netshedza fhethu ha u renta nga mahala kha Tshiimiswa tsha Muifa.
- (f) Khadzimiso kha nyimele dzavhudi dzi vhuedzaho.
- (g) U badelwa nga u tavhanya ha mudisedzi.

## **U thoma u shuma ha Bindu na Mveledziso ya Vhadisedzi nga kha mazhendedzi**

U itela u tutuwedza aya masheleni a vhubindudzi, bindu lo eliwaho kha u ta phoindi dza lo lo tendelwa u tangedza mbadelo yo itwaho kha muthu kana tshigwada tsha vhuraru tsho teaho nahone tshine tsha vha na tshenzhemo na/kana mukonanyi u ita thandela ya mveledziso ya mabindu na vhadisedzi o li imelaho.

Naho zwo ralo, bindu lo eliwaho li nga si kone u tangedza phoindi dza B-BBEE phanga ha musi hu tshi netshedzwa thuso na u shumiswa zwavhudi u itela u vhuedza tshiimiswa tsha muifa. Tshiimiswa tsho eliwaho tshi dovha hafhu tsha dzula tshi na vhudifhinduleli u khwathisedza uri thandela i tevhedzela thodea hu sa dzhielwi ntha uri yo itwa nga kha vhakonanyi.

Tshinwe hafhu, tshiimiswa tsha muifa tshenetsho a tshi nga do tangedzwa kha thikhedzo dzothe dza SD na ED nga tshifhinga tshithihi, sa izwi izwi zwi tshi do ita uri hu vhe na u vhala luvhili zwine zwa si tendelwe nga Mulayo wa B-BBEE. Izwi zwo tou ralo, na kha nyimele hune tshiimiswa tsho eliwaho tsha shumisa thandela dza ESD nga nda ha tshigwada tsha vhuraru.

## **Manwalo ane a todiwa nga zhendedzi la khwathisedzo ya vhuanzi ho netshedzwaho ha Mveledziso ya Mabindu na Vhadisedzi.**

Malugana na u tangedza thuso dza ESD, zhendedzi la phurofeshinala la khwathisedzo sa zwe la randeliswa zwone kha manyuala wa khwathisedzo wo bviswaho nga **dtic**, li tea u shumisa maitete a khwathisedzo a tevhelaho:

- (a) U khwaṭhisedza tshiimo tsha B-BBEE tsha tshiimiswa tsha muḷaifa nga kha vhuṭanzi ho teaho nahone ho linganaho u fana na afidavithi ya muano n.z;
- (b) U wana khwaṭhisedzo u bva kha tshiimiswa tshine tsha vha na muḷaifa uri tsho fusha ṭhalutshedzo ya “vharema”;
- (c) Thendelano ya ED kana SD vhukati ha tshiimiswa tsho eliwaho na muḷaifa wa ED kana SD;
- (d) Vhuṭanzi ha ndambedzo kana thuso ya masheleni kha Muḷaifa wa ED kana SD, vhu tshi khou khwaṭhisedza thuso kana ndambedzo yo ṅetshedzwaho (tsumbo, invoisi na mbadelo ya thuso kana ndambedzo); na
- (e) Vhurifhi vhune ha bva kha Muḷaifa wa ED kana SD vhune ha khwaṭhisedza na u ṭanganedza ndeme na lushaka lwa thuso yo ṭanganedzwaho u bva kha tshiimiswa tsho eliwaho. Izwi zwi tea u itwa nga murahu ha musu thikhedzo kana thuso yo ṅetshedzwa nahone hu si phanḁa ha musu hu tshi waniwa thikhedzo kana thuso ya vhukuma.

Aya maitele a a shumisea hu sa dzhielwi ṅṅha uri thuso kana ndambedzo dzo itwa thwii nga tshiimiswa tsho eliwaho kana nga kha mukonanyi. Ngauralo, hune ha si vhe na vhuṭanzi vhune ha ṭanganyisa kana ha ita uri hu vhe na vhushaka vhukati ha ndambedzo kana thuso ya tshiimiswa tsho eliwaho kha tshiimiswa tsha muḷaifa, tshiimiswa tsho eliwaho a tsho ngo tea u wana dziphoinde.

U ṅetshedza B-BBEE dziphoinde hu si na vhuṭanzi ha u tikedza vhune ha ṭanziela uri tshiimiswa tsho eliwaho tsho tevhezela ṭhoxea dza ESD, zwi ḁo tsitsela fhasi ndivho dza Mulayo wa B-BBEE, na u ita uri tshumiso ya B-BBEE hu vhe u itela u fusha milayo, sa izwi hu sa ḁo vha na kushumele kwa vhukuma nga tshiimiswa, nahone izwi zwi ḁo ita uri mafhungo a si a vhukuma a rekhodiwe kha ṭanziela ya B-BBEE ya tshiimiswa tsho eliwaho, zwine zwa vha vhuḁhaxhi u ya nga Mulayo wa B-BBEE.

**Ndi zwifhio zwine zwiimiswa zwine zwa vhuvelwa kana zwa vha vhaḷaifa zwa si tee u zwi ita?**

Zwi tevhelaho ndi zwiṅwe zwa zwithu zwine tshiimiswa tshine tsha vha muḷaifa tsha si tee u zwi ita u itela u sa thusa kana u sa ṭuṭuwedza nyito dza u dzhiela fhasi nyito dza u vhea vharema sa vhaṅe vha bindu:

- (a) U dzhenelela kha thandela dza ESD hu sa pfesewi milayo ya thendelano ya ED kana SD. Hune ha si vhe na u pfesesa, tshiimiswa tshine tsha vha muḷaifa tshi tea u kwama Khomishini ya B-BBEE malugana na ngeletshedzo.

- (b) U t̄anganedzwa ha phoindi dza B-BBEE ho thewa kana ho d̄isendeka nga kushumele kwa tshiimiswa tsho eliwaho, ngauralo tshiimiswa tshine tsha vha mūaifa a tsho ngo tea u netshedza tshiimiswa tsho eliwaho vhurifhi ha u t̄anganedza thikhedzo ya ED kana SD phanda ha u t̄anganedza thikhedzo.
- (c) Thandela dza ED na SD ndivho yadzo ndi u khwinisa vhukoni ha khushumele na nyaluwo ya tshiimiswa tshine tsha vha mūaifa, ngauralo, thandela dzi tea u vha dza ndeme nahone dzi sa khou itelwa thevhedzelo u fana na vhugudisi nga lūtingo.
- (d) Thandela dza ED kana SD dzi t̄oda uri tshiimiswa tsho eliwaho tshi netshedze thikhedzo ya masheleni na i si ya masheleni kha tshiimiswa tshine tsha vha mūaifa. Izwi a zwi fani na u renga thundu na tshumelo dza tshiimiswa, ngauralo, tshiimiswa tshine tsha vha mūaifa a tsho ngo tea u t̄anganedza tshikhala tsha u renga tshine tshiimiswa tsho eliwaho tsha do tshi t̄anganedza malugana na phoindi dza u renga thundu na tshumelo kha vhaḍisedzi vha u maand̄afhadza sa tshivhumbeo tsha thikhedzo ya ED kana SD.
- (e) Tshipiḍa tsha ED na SD zwi katela mbadelo ya u t̄avhanya malugana na tshumelo dzo netshedzwaho kana thundu dzo netshedzwaho nga khamphani yo eliwaho kha tshiimiswa tsha muḍisedzi. Mbadelo ya u t̄avhanya i tea u itwa hu sa athu fhela maḍuvha a fumiḥanu (15) u bva nga ḍuvha le inivoisi ya vha yo netshedzwa, ngauralo, tshiimiswa tsha nd̄isedzo a tsho ngo tea u ita uri invoisi i vhe ya datumu ya murahu u itela uri zwi vhonele u nga tshiimiswa tsho eliwaho tsho badela mbadelo nga u t̄avhanya, hu uri a si zwone.

### **Mvelelo dza u sa tevhezela Dzikhoudu ndi dzifhio?**

Tshiimiswa tsho eliwaho tshine tsha kundelwa u tevhezela t̄hodea dza Dzikhoudu, tshi nga vhonele mulandu wa u sa tevhezela Mulayo wa B-BBEE, nahone ndaḥiso dzo netshedzwaho nga ngomu dzi tea u shumiswa, kha uri muthu zwawe kana muthu wa mulayo, a nga vhonele mulandu wa nyito dza u sa tevhezela u ya nga Mulayo wa B-BBEE kana vhuḍifhinduleli ha u badela faini ya u swika 10% ya mbuelo ya ḥwaha kana u valelwa dzhele lwa miḥwaha ya fumi (10).

Tshiḥwe hafhu, muthu zwawe muḥwe na muḥwe kana muthu wa mulayo o vhonele mulandu u ya nga Mulayo wa B-BBEE a nga si tendelwe lwa tshifhinga tsha miḥwaha ya 10 u bva nga datumu ya u gwevhiwa, u ita zwa mabindu na muraḍo wa muvhuso kana tshiimiswa tsha muvhuso nahone u do ḥwaliswa kha redzhiḥara ya vhafhuri vha dzithenda kha Gwama ḵa Lushaka.



Ngauralo, tshiimiswa tsho eliwaho na tshiimiswa tshine tsha vha muḽaifa zwi tuḽuwedzwa u tevhedzela Mulayo wa B-BBEE na u litsha u dzhenelela zwi tshi zwi divha kha nyito ine ya do ita uri hu vhe na u dzhielwa fhasi ha mulayo kana u shumisa vharema sa vhaimeleli vhudzuloni ha vhatikedzi vha ndeme malugana na nyaluwo ya ikonomi.

**Vha ri kwama hani:**

**the dtic** Campus  
B-BBEE Commission  
77 Mentjies Street  
Block E  
Pretoria  
0002

**the dti** Postal Address

Private Bag X84  
Pretoria  
0144

Luḽingo: (+27) 12 394 1535

Emeili: [MRamare@beecommission.gov.za](mailto:MRamare@beecommission.gov.za)

**the dti** Senthara ya Vhukwamani ya Dzikhasitama: 0861 843 384

Webusaiti: [www.bbbeeecommission.co.za](http://www.bbbeeecommission.co.za)